ELS QUE VAN ANAR A LA GUERRA: ELS VOLUNTARIS CATALANS I LA QUIMERA D'UNA CATALUNYA EN GUERRA

Joan Esculies i David Martínez Fiol

Voluntaris catalans onejant la senyera en un acte d'homenatge als soldats de la Legió estrangera, 1918-1919

© de la fotografia: ANC

Un dels relats que més via ha fet dins de la propaganda catalanista dels segles XX i XXI és el de la predisposició de Catalunya, entesa aquesta com la Catalunya nacionalista i l'única Catalunya possible, per solidaritzar-se amb totes les causes justes que s'han donat a conèixer pel món. Així, amb l'esclat de la Gran Guerra, les classes mitjanes catalanistes van interpretar el conflicte com «una guerra per acabar amb totes les guerres» si la victòria final requeia en l'Entesa. S'entenia que liberalisme, república i democràcia eren conceptes sinònims de pacifisme. Un pacifisme *sui generis*, però, perquè comprenien que la definitiva pau mundial només s'assoliria per la força de les armes. D'aquesta manera, des de diferents sectors del catalanisme, i sobretot des del separatisme —aleshores molt minoritari—, es va estendre la idea que aquella guerra era la gran oportunitat per derrocar la Monarquia espanyola i transformar-la en una república. No només això, sinó que aquesta mutació republicana de l'Estat permetria l'alliberament automàtic de Catalunya en forma, segons com bufessin els vents de les diplomàcies europees, d'Estat autònom, federal o confederal dins d'Espanya o, més agosaradament, una Ibèria que havia d'incloure Portugal.

Aquest sil·logisme va fer que la propaganda aliadòfila a Catalunya ressaltés la predisposició dels catalans per oferir de manera desinteressada la seva vida i la seva sang a la causa de l'Entesa i, en concret, a la França republicana i democràtica. Això significava, en l'imaginari del catalanisme francòfil, que els catalans havien d'arreglar el que es considerava el greu error polític de signe germanòfil comès pel Govern de l'Estat: la neutralitat. I aquest arranjament només podia donar-se amb l'allistament dels catalans de manera voluntària i massiva als rengles de l'exèrcit francès. D'aquí que qualsevol català enrolat a la Legió estrangera francesa —perquè sense la nacionalitat gala no podien lluitar als rengles de l'exèrcit regular— fos publicitat com un «voluntari català», hi havia un pas.

Aquest anhel de sacrifici catalanista no va ser tan massiu com es publicità en el seu moment (fins a dotze mil catalans es digué que lluitaren a les files de la Legió estrangera), ja que els diferents sectors catalanistes no van mostrar un especial interès pel tema. De fet, si algun sector polític, a Catalunya, va estar interessat per la presència de voluntaris als fronts de guerra, va ser el del republicanisme, tant el reformista com el lerrouxista, però no per parlar de voluntaris catalans, sinó espanyols.

La Publicidad i els deu mil voluntaris espanyols!

La Publicidad va constatar l'11 d'agost de 1914, que «força espanyols s'han allistat com a voluntaris a l'exèrcit francès», remarcant el 14 d'agost que també «nombrosos catalans s'han incorporat a l'exèrcit de voluntaris que lluitarà a favor de França». No va ser fins al 12 d'octubre de 1914 que les planes de *La Publicidad* tornaren a recuperar el tema dels «voluntaris espanyols» a partir d'una notícia que havia publicat *El Imparcial*. La notícia relatava que:

> [...] en començar la guerra va arribar a França un nombrós grup d'exoficials espanyols expulsats de l'exèrcit espanyol per diverses causes, es van presentar al Ministeri de la

> Guerra, oferint els seus serveis com a tals oficials i a gairebé tots ells els és conegut el grau que tenien en l'exèrcit del seu país.
> Pel que fa als soldats passaven de 10.000 els incorporats sota les banderes franceses. Tots o gairebé tots són gent que no poden tornar a Espanya perquè tenen comptes pendents amb la justícia, o bé perquè són pròfugs o desertors del Marroc.
> El nombre de 10.000 que van ingressar a l'exèrcit francès deu estar ja molt minvat, ja que són molts els espanyols morts o ferits en el camp de batalla.

La notícia només parlava de «voluntaris espanyols» i, per tant, donava per suposat que els catalans enrolats a l'exèrcit francès ho feien amb la condició d'espanyols sense matisos. D'altra banda, la notícia posava de manifest l'oferiment voluntari d'aquests deu mil espanyols, voluntarietat que contrastava amb la recluta forçosa que significava per als joves espanyols que havien d'anar a lluitar a la considerada guerra injusta del Marroc.

El 19 d'octubre de 1914, novament *La Publicidad*, a través de la signatura de Juan de Becón, relatava que:

> [...] he vist dipòsits de la Legió Estrangera a les rodalies de París, i a les rodalies de Bordeus, i en aquest camp dels contorns de Baiona, i he procurat adquirir notícies exactes sobre l'organització d'aquesta força militar, i xifres certes, completament inesperades, m'han fet posar esment en un sol punt, distraient la meva atenció de tota la resta: en el nombre més gran del que vaig creure d'espanyols allistats a França per formar part de la Legió Estrangera.

I acabava afirmant que els espanyols reclutats «passen de 6.000».

Els «joves catalans» que eren lerrouxistes

El Partit Republicà Radical, com el Partit Republicà Reformista, també va elaborar el seu propi relat sobre el reclutament de catalans i espanyols, en general, per lluitar a l'exèrcit francès. Com els mateixos catalanistes aliadòfils, el lerrouxisme també va veure en la Gran Guerra una finestra d'oportunitats que pogués permetre un canvi de règim a Espanya en un sentit republicà; idea que es va fer evident a les planes d'*El Progreso*, en data de 8 d'agost de 1914, en manifestar que «demanàvem una revolució per establir el règim que preconitzem i aquella revolució ha vingut, és allà sagnant a la nostra vista al centre d'Europa, i no ens porta només un canvi de règim, ens porta també tot el que de més a més i després de llarga tasca havíem d'obtenir amb el triomf de la República».

El 15 d'agost, *El Progreso* informà que a París «s'ha obert una caixa de reclutament per als espanyols que es vulguin allistar en l'exèrcit francès. / Hi han anat molts a inscriure-s'hi». Però va ser al mes d'octubre quan, a través d'un article de Calderón Fonte, la premsa republicana radical

Acte d'homenatge als antics voluntaris catalans, 1920
© de la fotografia: ANC

Acte de lliurament al Musée de l'Armée aux Invalides de Paris d'una bandera en memòria de la participació catalana a favor dels aliats, 1920
© de la fotografia: ANC

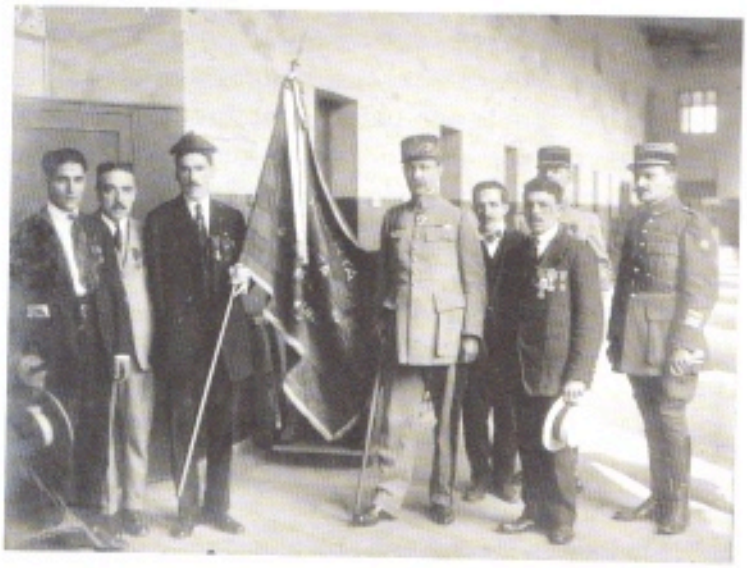

intentà apuntar-se el protagonisme i l'èxit del reclutament de soldats voluntaris de Catalunya, però d'ideologia lerrouxista, a les files de l'exèrcit francès, destacant que eren herois i víctimes de la revolució del juliol del 1909 o Setmana Tràgica, als quals no els havia quedat més remei que abandonar Barcelona per evitar la repressió del Govern conservador d'Antonio Maura:

> A París, des de la revolució de juliol, hi vivien alguns. Una nit, l'atzar ens va reunir a tots en un cafè del carrer Montmartre. Es diu Fabra, era del districte segon, es va batre amb Lerroux en els principis de la Solidaritat; va ser ferit en la gesta següent en míting carlista de les Arenes i quan es van produir els successos de juliol es va veure tant a les barricades que va haver de refugiar-se a França i vivia a París, treballant. Fabra em va parlar com en aquells temps [1909] i al cafè del carrer Montmartre me'n va presentar un altre. El coneixes? Era Sans, un altre valent radical. Amb ells, la dona de Fabra, vam anar a buscar banderes espanyoles; amb ells vam reclutar pels carrers tots els espanyols i amb ells, radicals, lerrouxistes, vam fer la primera manifestació espanyola a París. Pepe Franch duia un cartell on es llegia: «Les espanyoles [sic] de París amb França». La dona de Fabra —una Dama Roja— duia una bandera francesa. Fabra i Sans, banderes espanyoles. Una gentada immensa ens va aclamar. Vam recórrer tot París, arrossegant al nostre pas centenars d'espanyols i sud-americans.

Segons el mateix Calderón Fonte, no van ser només els barcelonins lerrouxistes, exiliats a París pels fets de la Setmana Tràgica, els que a l'agost del 1914 s'allistaren voluntaris a l'exèrcit francès, sinó que també, a l'octubre, s'havien presentat a Perpinyà «sis-cents voluntaris espanyols», fet que evidenciava que els lerrouxistes «érem, sense saber-ho, els precursors de la més formidable renovació que mai s'ha operat a Espanya».

En realitat, aquests sis-cents voluntaris espanyols d'orientació lerrouxista van ser uns modestos 22 legionaris. De fet, a mitjan setembre del 1914, el cònsol francès a Barcelona, Gaussen, informà l'ambaixador francès a Espanya, Geoffray, que Lerroux li havia comunicat que «si acceptem l'enrolament per a la guerra d'un nombre prou gran de joves catalans, desitjarien que servissin junts si fos possible». Però Gaussen manifestà dubtes sobre la ideologia política dels «joves catalans» en dir: «És probable que pel seu nombre sembli més o menys tranquil·litzador [sic] pel seu punt de vista de l'origen anarquista». Gaussen es va confondre en posar «tranquil·litzador» quan volia dir «intranquil·litzador». Només així s'entén la contundent resposta de Geoffray en afirmar que l'efecte de la recluta de possibles «joves catalans» anarquistes «seria deplorable».

En tot cas, l'ambaixador Geoffray va demanar a Gaussen i als líders lerrouxistes un temps prudencial de reflexió per tal de veure quina seria la millor manera d'organitzar el reclutament. I això significava desvincular del projecte tot element considerat «anarquista». En rigor, resultava evident que la imatge exterior del lerrouxisme identificava el moviment populista republicà amb el món ideològic llibertari. Si bé els ponts organitzatius i ideològics entre radicals i llibertaris s'havien malmès profundament arran de la Setmana Tràgica, l'opinió pública mantenia fil per randa la imatge incendiària i revolucionària de l'Emperador del Paral·lel.

Però, des de Bordeus, el Govern francès, a través del Ministeri d'Afers Estrangers, va respondre a Geoffray que no veien clara l'operació. Tanmateix, el 7 d'octubre, Geoffray insistí a donar llum verda a la proposta lerrouxista de reclutament de voluntaris. Aquesta vegada assenyalà que la previsió d'organitzar un grup de 40 a 50 voluntaris resultava quimèrica. En realitat, segons que l'havia informat finalment el cònsol de Barcelona Gaussen, els voluntaris a allistar només serien uns 22. Aquesta més que notable reducció del nombre de «voluntaris lerrouxistes» conduí el Govern francès a donar el vistiplau a la seva recluta. Un nombre tan reduït era evident que no havia de donar problemes organitzatius. Així, l'11 d'octubre de 1914, el ministre de la Guerra francès comunicà al d'Exteriors que:

> [...] he donat instruccions al comandant general de la 16a Regió perquè faciliti l'entrada a França de joves catalanes [sic] que es volen allistar mentre duri la guerra.
> El comissari especial de Cervera de la Marenda prendrà les mesures necessàries per deixar entrar sense passaport els voluntaris que constin a les llistes que li farà arribar el cònsol general de França a Barcelona. Aquests joves s'embarcaran cap a Perpinyà i es conduiran a l'Oficina de Reclutament d'aquesta ciutat, on s'enrolaran a la Legió Estrangera. Tot seguit se'ls enviarà als batallons d'Avinyó o Tolosa, segons el que vulguin.

I quan la diplomàcia i les autoritats franceses ja havien acceptat el reclutament dels «voluntaris lerrouxistes», els inconvenients i els dubtes van sorgir en el si del camp republicà radical. El 13 d'octubre, l'ambaixador Geoffray va fer a mans del Govern francès un informe del cònsol a Barcelona, on s'assenyalava que els voluntaris no tenien els recursos econòmics suficients per poder arribar a la frontera, i que un anomenat «comitè d'enrolament dels catalans» de signe lerrouxista demanava 20 pessetes per a cada voluntari per tal que es poguessin pagar el viatge fins a la frontera. La resposta del ministre d'Afers Exteriors va ser molt clara: afirmava que el ministre de la Guerra li havia dit que França «no pot assumir les despeses de transport dels voluntaris catalans fins a la frontera».

Cal assenyalar dues coses: era el primer cop que la diplomàcia francesa feia ús del concepte «voluntaris catalans», però curiosament no ho va fer per referir-se als d'ideologia o sentiment catalanista. I, en segon lloc, foren els darrers informes sobre l'afer del reclutament dels «voluntaris lerrouxistes». És a dir, amb la negativa de França a pagar el viatge de Barcelona a la frontera francesa s'acabà l'assumpte.

Cal dir que el desinflament d'aquesta operació coincidí amb un gir possibilista del lerrouxisme envers la monarquia. A finals del 1914, Lerroux va creure que la revolució de les consciències que havia de comportar la «Guerra Europea» seria generosa amb les monarquies que esdevinguessin veritablement constitucionals i democràtiques, i que sobreviurien al terratrèmol del conflicte. El 10 de desembre de 1914, Lerroux s'expressà en aquesta línia dient que «el rei és un jove benintencionat que crec sincerament francòfil. Però la seva mare és austríaca, i està envoltada d'austríacs i alemanys que dominen el Palau Reial», per tot seguit manifestar que:

Joan Solé i Pla (1874-1950), metge i polític, ànima del Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans

Col·lecció Núria Solé
© de la fotografia: MHC (Paco Amate)

Pere Ferrés-Costa (1888-1915), pedagog, escriptor i periodista, considerat un dels primers líders del voluntariat català, caigut al front d'Artois, al Somme

Col·lecció Jaume Tarrés
© de la fotografia: MHC (Paco Amate)

Frederic Pujulà i Vallès (1877-1963), escriptor i periodista. Soldat català amb nacionalitat francesa, va participar a la guerra com a soldat regular. Va gaudir de gran fama a Catalunya, i va ser autor de diversos reculls de cròniques

Col·lecció Francesc Montero
© de la fotografia: MHC (Paco Amate)

Camil Campanyà (1892-1916), polític i soldat català, considerat el principal líder del voluntariat català. Editor al front del periòdic *La Trinxera Catalana*, va caure en combat a Belloy-en-Santerre, a la Picardia

© de la fotografia: ANC

«Segells al·legòrics als catalans que lluiten en pro dels Aliats», 1916-1917

© de la fotografia: ANC

Targetes postals de felicitació de Nadal per als voluntaris catalans. El Nadal del 1916 i el 1917, el Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans va endegar campanyes de recollida de donatius, queviures i obsequis i felicitacions per als voluntaris catalans

© de la fotografia: ANC

> Espanya, en efecte, no ha d'adoptar l'actitud ridícula de l'home que vol aparentar una força que no té. Però pot dir a la Triple Intel·ligència»: «Tenim grans interessos en el Mediterrani, i volem vetllar per ells. Posem a la vostra disposició els nostres ports, les nostres bases navals; les nostres tropes aguerrides del Marroc reemplaçaran les que vosaltres teniu allà, si voleu transportar-los sobre el continent. D'aquesta manera, sense cometre la bogeria d'anar a la guerra, podrem ser útils als aliats i sortir de la neutralitat indiferent».

El voluntari català que mai no ho va ser

Si el reformisme i el lerrouxisme van construir un relat, a l'inici de la Gran Guerra, sobre la participació de catalans i espanyols a les files de la Legió Estrangera francesa, aquest no va ser el cas de les diverses tendències del catalanisme polític. Només la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) es va fer ressò de la presència de catalans (en un sentit catalanista, òbviament) al si de l'exèrcit francès. I en el seu cas per fer referència a la presència d'un de sol: Frederic Pujulà i Vallès.

Pujulà i Vallès era un intel·lectual cosmopolita i inquiet, de tendències anarquistes i modernistes i amb un punt d'exaltació bohèmia, i que políticament havia estat proper a un anomenat sector obrerista de la Unió Catalanista. Això l'ajudà a dinamitzar la revista filomodernista i de caire polític federalista *Joventut*. Però aquesta activitat política i cultural a Barcelona s'estroncà quan, el 1906, hagué de marxar fora de Catalunya i Espanya per haver transgredit la Llei de jurisdiccions a causa d'un delicte d'impremta. Recalà a París, on portà una vida propera al «dandisme» i força allunyada dels patiments dels obrers i pagesos que havien fugit a França per haver desertat de l'exèrcit espanyol amb la finalitat de no lluitar a la campanya colonial del Marroc. Les paraules d'Agustí Calvet (Gaziel) coincideixen amb aquesta imatge i afirmen de Pujulà que:

> [...] era el que se'n diu «un bon mosso», alt, ben plantat i viu, amb cabell partit pel mig, bigoti i barba arrissats i negres. A França era el tipus «típicament espanyol». Devia vorejar també la trentena, i la seva mare era prou rica per sostenir la vida lliure i independent del seu fill, mig escriptor mig propagandista, apòstol de l'esperanto i viatger desenfeinat.

En el moment d'iniciar-se el conflicte bèl·lic mundial, Pujulà i Vallès es trobava a França participant en un congrés d'esperanto. Enmig de la mobilització general decretada pel Govern francès, l'intel·lectual esperantista Pujulà i Vallès, que havia aconseguit la ciutadania francesa, fou cridat a files de manera forçosa i va intentar infructuosament no incorporar-s'hi. Ara bé, com a mal menor, aprofità la seva experiència al front per donar a conèixer, el 1918, les seves vivències en el volum *En el repòs de la trinxera. Cartes del soldat a l'amic*, que tenien un precedent en el seguit d'articles que, durant la tardor-hivern de 1914-1915, Pujulà havia escrit per a *El Poble Català*, òrgan de premsa de la UFNR.

El fitxatge de Pujulà i Vallès per a *El Poble Català* es produí en un context, al setembre del 1914, marcat per l'adopció d'una orientació intervencionista per part de la UFNR. Joaquim Lluhí afirmà a les planes d'*El Poble Català*, que:

> [...] si el trencament de la neutralitat sols signifiqués, per exemple, la formació d'un exèrcit voluntari, el facilitar aprovisionament als exèrcits aliats, curar als seus ferits a discreció, en fi, tots aquells aussilis que no consisteixin en enviar soldats «obligats» al camp de batalla, llavors cap raó tindríem per a defensar la neutralitat.

Certament, Pujulà i Vallès no va ser, inicialment, un autèntic «voluntari català». Però la proposta de la UFNR i d'*El Poble Català* de convertir-lo en un cronista d'excepció del conflicte el convertí en paradigma de català lluitador per la llibertat del món. Les seves cròniques, curiosament, no van ser al·legats antigermànics, sinó que hi presentava els soldats de trinxera com a individus amb els mateixos sentiments, passions i aspiracions, fossin del bàndol que fossin. Així, en una crònica del desembre del 1914, Pujulà destacava que:

> [...] en totes les trinxeres de l'un i de l'altre camp hi ha homes que jauen tot el dia profundament abrutits i homes que s'afinen i com més fang i terra tenen al damunt més s'esforcen a espiritualitzar-se dessota de la crosta de brutícia. L'altre dia d'una trinxera alemanya en sortíen els acords d'un violí, i quan va acabar de tocar, el virtuós fou aplaudit.

El que sembla evident és que els relats de Pujulà no van ser panegírics de la bravura dels soldats catalans (si és que en aquell moment es tenia constància de la seva presència) i francesos contra els «dolents» alemanys, sinó al·legats antibel·licistes sobre l'absurditat de la guerra.

El que foren els voluntaris catalans

Fins a l'abril o el maig del 1915, la premsa aliadòfila catalanista no va tornar a fer-se ressò dels catalans combatents a l'exèrcit regular francès o a la Legió Estrangera. Quan ho va fer, va ser per homenatjar el que es considerà el primer màrtir dels voluntaris catalans: l'escriptor i periodista de *Las Noticias* Pere Ferrés-Costa. Després d'això, va caldre esperar fins al febrer del 1916, quan es constituí el Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans, la figura més destacada del qual fou el membre i dirigent de la Unió Catalanista, el doctor Joan Solé i Pla, conegut també com a «pare dels voluntaris».

Solé i Pla conferí al Comitè de Germanor la imatge d'una mena de Comitè Nacional Català equiparable a altres comitès nacionals que s'havien bastit al llarg de la geografia europea i que maldaven per obtenir l'alliberament de les seves pàtries tot donant suport a l'*Entente Cordiale*. A més a més, sota el pseudònim d'Arnau de Vilanova, Solé i Pla va bastir una veritable ficció d'una Catalunya aliada amb l'Entesa i en guerra contra els Imperis Centrals des de les pàgines dels seus limitats òrgans de premsa afins, com *La Nació*, *Renaixement* o *Ibèria*. Catalunya es

dibuixava com si fos una entitat política institucional separada d'Espanya perquè precisament del que es tractava era de fer veure als aliats que mentre que la monarquia d'Alfons XIII era germanòfila, malgrat l'aparença de neutralitat, Catalunya era tota obertament aliadòfila.

En aquest marc imaginari, els aliadòfils catalans, amb la propaganda de Solé i Pla al capdavant, van creure que l'aportació militar dels «voluntaris» seria recompensada pels aliats al final del conflicte amb la concessió d'un autogovern per a Catalunya, molt més ampli, és clar, que l'acabada d'estrenar Mancomunitat. Per tant, van establir un altre sil·logisme, com major fos el nombre de catalans que participessin en els rengles de la Legió més possibilitats hi hauria de ser escoltats. Aquí rauen l'origen i la importància del mite numèric a l'entorn dels combatents catalans. D'aquesta manera, de la xifra inicial d'un miler de soldats, el 1915, es va passar a dos mil, i a la tardor del 1918, en el moment de signar-se l'armistici, a deu i a dotze mil catalans. L'artífex d'aquesta exageració numèrica fou Emmanuel Brousse, diputat a l'Assemblea Nacional francesa pel departament dels Pirineus Orientals, i un exaltat filoregionalista i filocatalanista. En realitat, la xifra probable de catalans enrolats a la Legió va rondar el miler, i només una quarantena d'entre aquests podien considerar-se nacionalistes catalans.

L'aliadofilia catalana va prendre d'exemple per a la seva propaganda la presència —fins que al maig del 1915 Itàlia no va entrar en la guerra— de dos milers d'italians a les files de la Legió Estrangera Francesa, als quals els donaren el nom simbòlic de «Legió Garibaldina». Un títol que prenia sentit en la mesura que els caps polítics i militars dels «voluntaris italians» eren els néts del líder del Ressorgiment italià, Giuseppe Garibaldi. Seguint aquest model, Solé i Pla i els seus maldaren per trobar combatents amb fervor patriòtic, però també d'una reconeguda vocació intel·lectual. Van cercar una versió moderna en clau republicana i nacionalista del cronista dels almogàvers, Ramon Muntaner, algú que lluités i expliqués alhora els combats.

Però el drama fou la impossibilitat de trobar aquesta figura perquè fins i tot els noms de més relleu, com Pere Ferrés-Costa, Camil Campanyà o Daniel Domingo Montserrat eren personatges de cinquena fila en el panorama polític i intel·lectual català. Els dos primers, a més, van morir aviat enmig del conflicte. I això significava que en el panorama cultural internacional els «voluntaris» estaven destinats a ser uns eterns desconeguts, a diferència d'altres moviments nacionalistes que comptaven amb personatges de renom internacional. Mancats d'aquesta figura, Solé i Pla i altres plomes aliadòfiles van encarregar-se de reelaborar els episodis que els explicaven de manera maldestra els catalans del front, la majoria gairebé analfabets. Així va aparèixer la imatge d'uns almogàvers que ressuscitaven l'ideal militar català sempre disposat a expandir la civilització catalana arreu del món amb la ploma i el fusell. I que, com els cavallers medievals, eren l'expressió d'una nova fornada de quixots disposats no pas a rescatar belles dames en perill, sinó a alliberar nacionalitats sotmeses al jou d'imperis agressius i militaristes.

En conseqüència, la tradició —el record dels almogàvers— i la modernitat —la defensa de la civilització i, per tant, de l'esperit noucentista del moment— van aplegar-se a l'imaginari propagandístic. Allò que més van destacar els publicistes fou la vàlua moral, cívica i cultural

d'aquests soldats catalans com a punta de llança d'una Catalunya que consideraven políticament i econòmicament europea i avançada. Confiaven que amb aquestes característiques, els aliats prendrien en consideració la participació catalana en la guerra i resoldrien el plet nacional català enfront d'una Espanya «endarrerida, centralista, monàrquica i bàrbara».

Acabada la guerra, el Govern espanyol va assegurar-se que, per més improbable que semblés, els aliats no intervindrien en els assumptes interns de l'Estat. I no va resultar difícil. Durant tot el primer semestre del 1919, les grans potències tenien prou maldecaps a redibuixar les fronteres del centre i l'est d'Europa en el marc de la conferència de Pau de París. Afegir nous plets nacionals, a més d'anar contra la *realpolitik,* era una bogeria. A Catalunya, però, l'eufòria generada per la fi de la Gran Guerra va derivar en una campanya per un Estatut d'Autonomia liderada per la Lliga, però la vaga de La Canadenca, al febrer del 1919, va posar fi al somni regionalista. Amb els obrers als carrers de Barcelona, els catalanistes conservadors van preferir desar al calaix el projecte d'Estatut i fer costat al gabinet espanyol per evitar que germinés la revolució.

Els «voluntaris catalans», així que va acabar la guerra, van continuar com a legionaris o van tornar a la seva residència francesa. A manca de poder presentar ni una mínima representació d'aquests dotze mil catalanistes com a prova del suport català, només quedava la paperassa tangible de la propaganda. En el marc de la conferència de Pau, la propaganda aliadòfila i separatista no va reeixir en el seu objectiu.

La bandera estelada es consolidà durant els anys de la Gran Guerra com a símbol inequívoc de l'independentisme català. L'11 de setembre de 1915, davant de l'estàtua de Rafael Casanova, la Unió Catalanista va lliurar aquesta estelada als voluntaris catalans que havien anat a combatre en el primer gran conflicte mundial del segle. La bandera presenta el triangle blau subjectat amb fermalls, amb la voluntat de poder-lo treure una vegada aconseguida la independència. Finalitzada la guerra, l'estelada fou lliurada al doctor Joan Solé i Pla, impulsor de la campanya a favor dels voluntaris catalans

Col·lecció Núria Clapés
© de la fotografia: MHC (Pep Parer)

Casc de la infanteria francesa model Adrian M-15, utilitzat durant la Gran Guerra

Museu d'Història de Catalunya
© de la fotografia: MHC (Pep Parer)

Fotografies enviades per voluntaris catalans al doc Joan Solé i Pla, 1916-1918

© de la fotografia: ANC

Postals editades pel Comité de Germanor amb els Voluntaris Catalans entre el 1916 i el 1918, realitzades en suport als voluntaris i amb finalitat propagandística

© de la fotografia: ANC

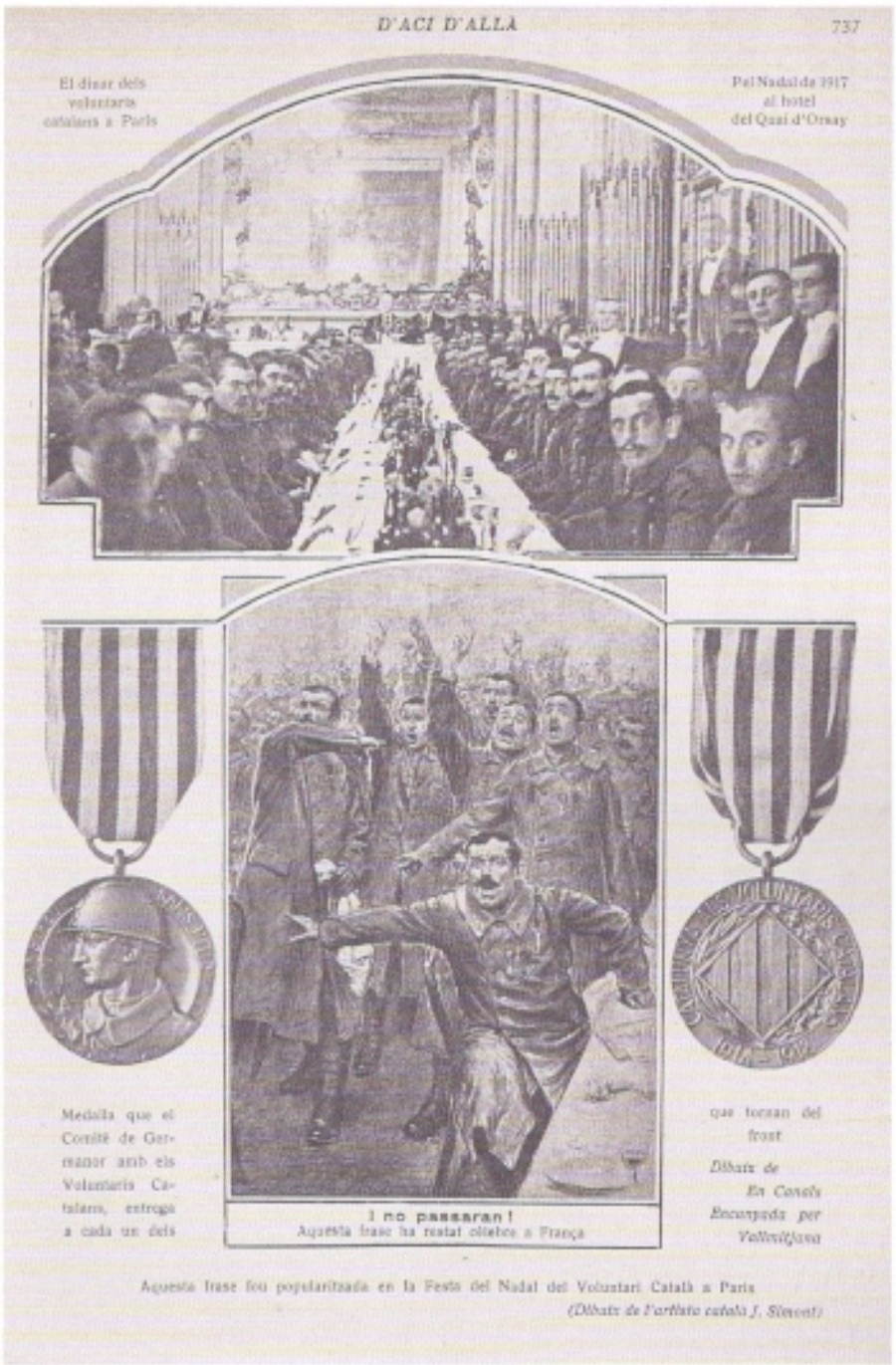

Revista catalana *D'Ací d'Allà*, dedicada als voluntaris catalans, 1918-1924

Col·lecció Josep Castellà

© de la fotografia: MHC (Paco Amate)